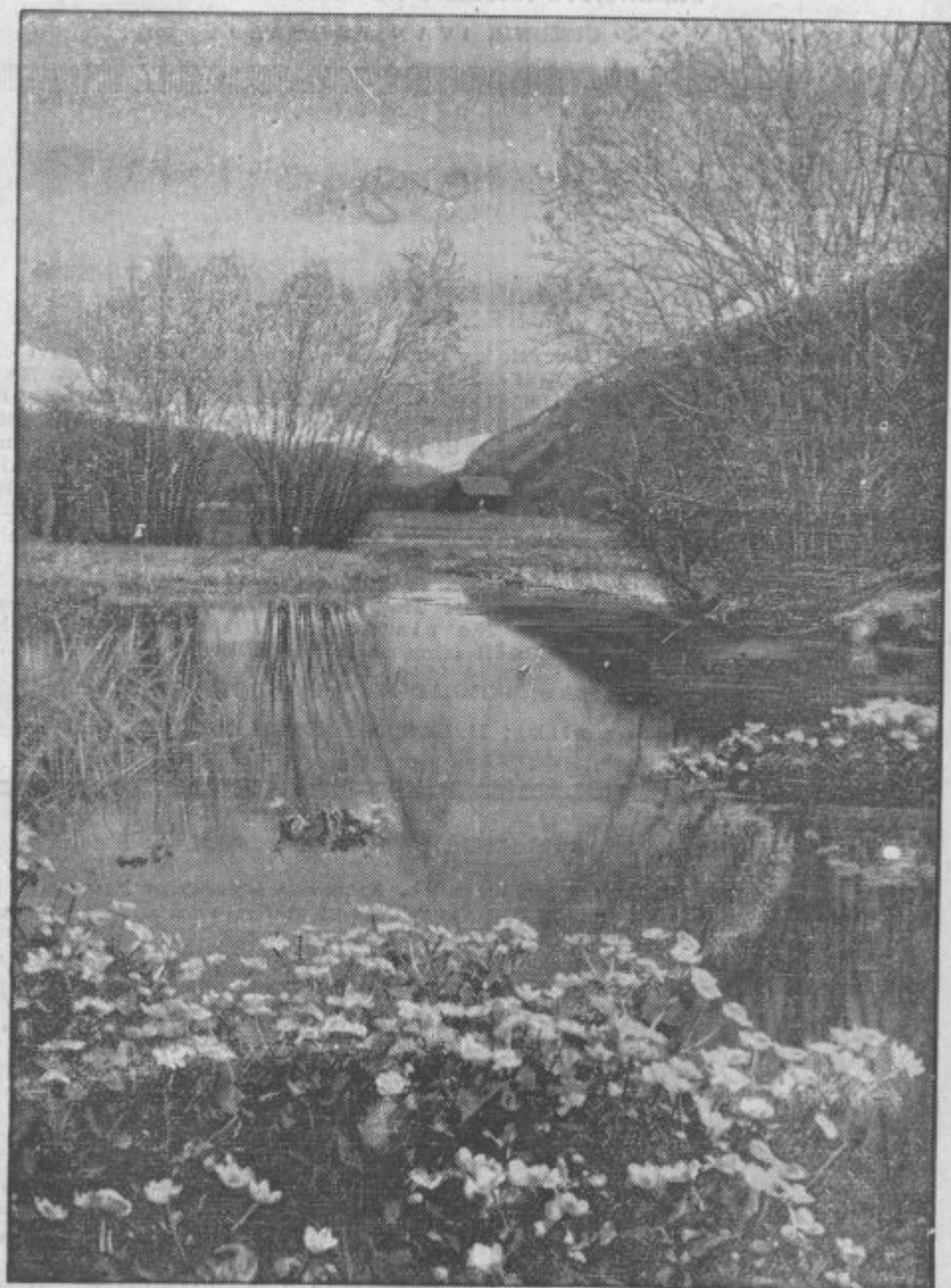

ZIVLJENJE IN SVET

ILUSTROVAN TEDENSKI OBZORNIK

22.

POSTNINA
PLAČA NA
DOTOVINI

LJUBLJANA, 26. MAJA 1935 ★ KNJIGA 17. ★ UREDNIŠTVO IN UPRAVA V LJUB-
LJANI, KNAFLJEVA ULICA ŠTEVILKA 5.—, CENA POSAMEZNI ŠTEVILKI DIN 2.—

ŽIVLJENJE IN SVET — ilustrovan tedenski obzornik

Izhaja ob nedeljah ter stane na leto (dve knjigi) 80 Din, za pol leta (ena knjiga) 40 Din, za četrť leta 20 Din, mesečno 8 Din. Posamezni zvezki se dobivajo po 2 Din

Naročnina za inozemstvo: **ITALIJA:** četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, letoletno 30 lir. **FRANCIJA** mesečno 4 franko. **ČESKOSLOVAŠKA** mesečno 6 kron. **AVSTRILIJA** mesečno 1 šiling. **AMERIKA IN OSTALO INOZEMSTVO** letno 1½ dolarja

UREDNIŠTVO IN UPRAVA v Ljubljani, Knafļjeva ulica 5
TELEFON ŠT. 3122, 3123, 3124, 3125, 3126. ŠT. HISNEGA TELEFONA 905

UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV

UREDNIK IVAN PODRŽAJ

S

VSEBINA ŠT. 22:

»SAMOMOR« VESOLJSTVA (Moderna veđa o koncu sveta - Po razpravi dr. H. Wolterecka - nj) — KVAS POSPEŠUJE RAST — OD KDAJ SE VOZIMO NA KOLESIH — TRŠE OD JEKLA IN STEKLA — TEŽKA VODA ZADRŽUJE STAROST (kk) — Dr. Anton Debeljak: PO SINJI ADRIJI (22) — KRIVI VREMENSKI PREROKI — NOTRANJE LICE KOVIN (Po razpravi prof. P. Kirchbergerja - nj) — ON KONG, HIŠNI DUH (A) — Gustav Strniša: ZADNJI JESIHAR — Essad beg: ZAROTA ZOPER SVET (22) — CESTA NA OGNJENIK (K) — SRCE AZIJE (V. A.) — SKRIVNOSTNE SPOSOBNOSTI TIBETANCEV — IZ LITERARNEGA SVETA (Mićun M. Pavićević: Narodne pjesme - A. Debeljak) — NAŠE IME ONSTRAN MEJA (Louis Adamić) — S. R. ŠANDAN O NOVI BOLGARSKI (A. Debeljak) — ABECEDA IZ 12 ČRK (J. M.) — ČLOVEK IN DOM (Prevleka za zofe) — ŠAH (Vaaja Pirc: Moji vtisi s šahovskega turnirja v Moskvi - l) — ZA BISTRE GLAVE — Na platnicah: HUMOR — KRIŽALJKA Z OBRATNICAMI (Crassus) — ANEKDOTE

Slika na ovitku: POMLAD NA GORSKI PLANOTI (Foto)

Naslovna slika: M. GASPARI: »DEKLE V CVETJU«

V prihodnjih zvezkih »ŽIVLJENJA IN SVETA« bodo izšli razen že naznanjenih naslednji prispevki:

Sin helenske zemlje, francoski pesnik — Zgodovina švicarskega lesoreza — Rousseaujev kip — ženska odiseja — Prekucuh Marat obsojen zaradi kraje — Naporno življenje norveških tiskarjev — Slikar Amiguet — Galvanizacija aluminija i. dr.

Med leposlovnim delom izide novela Antona Ingolića: ZEBICA.

S

IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIČAR — TISKA NARODNA TISKARNA
V LJUBLJANI — NJEN PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK

ŽIVLJENJE IN SVET

ŠT. 23.

V LJUBLJANI, 26. MAJA 1935

KNJIGA 17.

M. GASPARI .

»DEKLE V CVETJU«

„SAMOMOR“ VESOLJSTVA

MODERNA VEDA O KONCU SVETA

Naša Zemlja je s svojimi dvema ali tremi milijardami let še razmeroma mlado nebesno telo in tri sto milijonov let, ki so pretekla od spočetka prvega življenja na njej, šteje na uri kozmične zgodovine komaj bežen trenutek. Glede na izgleda za bodočnost naše Zemlje bi bila ta dejstva kar pomirljiva, ako se ne bi slika takoj obrnila, čim se ozremo onkraj meja naše Zemlje in našega sončnega sistema v vesoljstvo. Novejša raziskavanja so nas preverila, da je vsemirje v današnjem stadiju bliže svojemu koncu kakor pa začetku, da nam na konec sveta ne bo treba šele čakati, ker smo še sredi poloma, sredi agonije, ki poteka sicer nezaznavno toda dosledno že bilijone let in ki se bo slednjič končala na ta način, da nobena zvezda ne bo več sijala v mrzlo tmino vseirskega prostora.

Nedvomno bodo pretekle do konca vesoljstva še tako neizmerno dolge dobe, da jih človeški občutek za čas ne more prav doumeti, toda priučene predstave o »večnosti«¹ vseirja se bomo morali enkrat za vselej otresti in se sprijazniti z mislijo, da bo propadlo tudi vesoljstvo, kakor vsaka druga gmotna stvar. Katastrofa pa se ne pripravlja kje zunaj vesoljstva ampak v njem samem.

Vsaka vest, ki prihaja k nam po zvezdarskih daljnogledih z daljnih zvezd, prihaja po njihovi svetlobi, to se pravi po žarkih, ki izhajajo iz pretežnega dela vse materije, kar je v vseirju. Temnih teles je v prostoru tako malo, da jih ni vredno upoštevati. In prav ti žarki, to večno izžarjanje pomeni počasno umiranje zvezd, zakaj energija, ki odbaja z njih v obliki žarkov, je nenadomestljiva. Vsak dan, vsako uro se spremeni del materije v žarkovje in samo naše Sonce izgublja na ta način vsak dan po nekaj sto tisoč ton gmote. Nekoč mora neizogibno priti dan, ko Sonce ne bo moglo več razsipati žarkov in bo kot mrtvo, mrzlo telo plavalo v prostoru. (Angleški astrofizik Eddington je preračunal življenjsko dobo Solca na 500 bilijonov let). In slična usoda čaka tudi vse druge zvezde, vse materialno vseirje kot celoto. To je hipoteza, ki jo je postavil angleški astronom in astrofizik James Jeans, ki velja za svetovno avtoriteto v teh vprašanjih. Kakor vsaka druga hi-

poteza se seveda z današnjimi sredstvi znanosti ne da potrditi, opira pa se na vrsto logičnih dokazov, ki jih tudi še ni bilo mogoče izpodbiti.

Temelj, na katerega se v glavnem opira Jeansova hipoteza, je naziranje večine fizikov in astronomov, da izvira žarkovje Sonca in zvezd od razpadanja materije v notranjosti teh nebesnih teles. Le na ta način si je mogoče razlagati, kako morejo zvezde bilijone let žareti z nezmanjšano jakostjo. Samo pri atomskih spremembah se lahko sprošča tako velikanska energija. Moderna fizika nam je odkrila, da je energija v premoagu, bencinu in drugih gorivih prav smešno majhna v primeri z atomsko energijo. Ako bi se posrečilo sprostiti atomsko energijo v premoagu, bi ga nekaj kilogramov zadoščalo za potrebe vse Evrope skozi celo leto. Za grahovo zrno velik košček takega »atomskega premoaga«² bi lahko gnal največji parnik čez Atlantski ocean in nazaj. Žal je znanost danes v razbijanju atomov šele pri začetku. Kar se ji je doslej posrečilo, je bore malo, ali nihče ne ve, kakšna presenečenja nas čakajo morda že v bližnji bodočnosti.

Že v šoli smo se seznanili z znamenitim zakonom o ohranitvi energije. Energija se lahko spreminja iz ene oblike v drugo, toda uničiti se ne more. Lahko se pa spremeni v oblike, ki nam trenutno ne morejo več koristiti. To velja tudi za energijo žarkovja, ki se sprošča v notranjosti zvezd zaradi razpadanja materije. Tu dobimo slednjič dolgovalovne toplotne žarke in ti so do neke mere najnižja stopnja energije, ki se da že izrabiti.

Uničevanje materije v vseirju se vrši po različnih stopnjah od drobno porazdeljene neurejene gmote, kozmičnih megla preko orjaških zvezd do »drobnih«³ zvezdic itd., ali slednjič mora nujno priti trenutek, ko se je tudi poslednji uničljivi atom spremenil v žarke, ko se je njegova energija pretvorila v toplotne valove, ki bodo potlej na veke toda skoraj brez koristi romali po svetovnem prostoru. Brez koristi — zakaj čeprav bi se na mah spremenilo tisoče nebesnih teles v take žarke, bi na zemlji tega morda niti ne opazili. Ako hočemo to na videz protislovno trditev razumeti, si moramo biti najprvo na jasnem, kako

DEL OGROMNE PRAMEGLE V OZVEZDJU ORION. Iz takih megla, ki jih tvori v neizmernem prostoru silno na redko raztresena neorganizirana materija, se po vsej priliki rode naše zvezde in sonca

silno na redko je posejana materija v neizmernih dimenzijah svetovnega prostora in kako neznatni so zaradi tega njeni vplivi na tako ogromne razdalje. Dve zrcni prahu v največji koncertni dvorani zavzemata — kakor so izračunali astrofiziki — približno toliko prostora kakor materija v tistih »predelih« svetovnega prostora, ki so najgosteje »zatrpani« z zvezdami. Ako bi se materija vseh nebesnih teles razen naše zemlje trenutno spremenila v toploto, potlej

KVAS POSPEŠUJE RAST

Virtanen in Hausen z biokemijskega inštituta v Helsinkih sta doznala, da učinkuje ekstrakt iz kvasa izredno ugodno na rast nekaterih rastlin. Poskuse sta delala z navadnim grahom, ki sta ga pripravila z encimskim izvlečkom kvasa v vroči vodi. Pripravljene rastline so pognale do 500 odstotkov več cvetov nego kontrolne in tudi vzcvetele so hitreje od teh. Ako je pa doza kvasa prevelika, rastlini bolj škoduje nego koristi.

OD KDAJ SE VOZIMO NA KOLESIH

Kolo se je pričelo uveljavljati kot vozilo malega človeka šele potem, ko je bila izumljena gumijasta pnevmatika, torej po letu 1889., tako da nima za seboj še niti pol stoletja zgodovine. Prva kolesa na verižni pogon pa so se pojavila že 1873. in še prej so se vozili ljudje na tako zvanih »drezinah«, ki so se vozila na ta način, da se je vozač z nogami odganjal od tal. Prva kolesa te vrste so se

bi zaznali to katastrofo — kakor so učenjaki natančno izračunali — samo na ta način, da bi naši termometri pokazali za šeststisočinko stopinje višjo temperaturo.

Vsa zgoraj navedena dejstva in preudarke si lahko tedaj združimo v tole sliko: energijski vir vseh aktivnih dogajanj v vseirju je uničevanje materije v notranjosti nebesnih teles. Tega dejstva skoraj ne bo mogoče več omajati. V tem je po mnenju Jeansa in drugih astronomov tudi utemeljen pogin vseirja in sicer na ta način, da se mora slednjič vsa »zlahnejša« energija spremeniti v »manjvredne« toplotne žarke. Po izračunanju starosti zvezd moramo sklepati, da se je do danes že večji del po vseirju razsejane materije »izčrpal« v žarkovju, kakor je je pa še ostalo, čeprav se vrši ta proces nedoumljivo počasi. Po tem takem je bil celotni univerzum že v trenutku svojega nastanka obsojen na smrt, kakor vsako navadno živo bitje, samo v drugem časovnem razmerju.

To bi torej bila slika o koncu sveta, kakor nam jo je ustvarila moderna astronomija. Ali je verna ali popačena, ni mogoče presoditi že zaradi tega ne, ker prav ničesar ne vemo, kako je materija v vseirju sploh nastala. Pred to skrivnostjo se za enkrat končujejo vsa pota naravoslovnega spoznanja. Smrt vseirja smo lahko doumeli — njenega rojstva ne moremo.

Po razpravi dr. H. Wolterecka —nj

pojavi na cestah že 1769. in to bo po vsej priliki tudi rojstno leto kolesa. V nekem cerkvenem oknu iz leta 1642. v Stoke Pogls pri Londonu je upodobljeno vozilo s sedlom, ki je sumljivo podobno biciklu, tako da ni izključeno, da so poznali kolesa že zdavnaj prej, pa so prišla kasneje zaradi zanemarjenosti cest spet iz rabe.

TRSE OD JEKLA IN STEKLA

Z rezili iz najtrše kovine »widia« se je že posrečilo vrtati, oblati in rezkati steklo, v najnovejšem času pa so poskusili v nekaterih delavnicah z widio obdelovati tudi stekleno trdo kaljeno jeklo. Navzlic temu, da poslano rezila pri vrtanju in struženju žareča, režejo jeklo lahko in gladko kakor druge mehke kovine. Važen bo novi način zlasti za obdelovanje kompliciranih izdelkov iz kaljenega jekla, ki so se morali doslej obdelovati v mehkem stanju in šele potlej kaliti, pri čemer so se kaj radi zvrili in skrivilili, tako da je bilo treba delo ponavljati.

TEŽKA VODA ZADRŽUJE STAROST

V periodičnem sistemu prvin imamo za marsikatero med njimi tako zvane izotopne, t. j. enakomestne različice. Te stoje, kakor pove že ime samo, na istem mestu sistema in imajo tudi iste kemične lastnosti. Razlikujejo se po atomski teži. Te razlike pri prvinah z visoko atomsko težo niso zelo izrazite. Drugače pa je za najlažjo prvino, vodik, pri katerem razlikujemo izotopo z atomsko težo 1 in izotopo z atomsko težo 2. Tu je sorazmerna razlika v teži občutna. Zato je odkritje tako zvanega »težkega vodika« ali »devterija« zbudilo v znanosti največjo pozornost in je dalo pobudo za nova raziskovanja v mnogih področjih.

Glavno nahajališče težkega vodika je voda, ki jo imenujejo »težko vodo«. Tu je primešana v malenkostnih količinah navadni vodi in jo je treba ločiti iz nje z dolgotrajnimi in težavnimi postopki. Zato ni čudno, da je bila njena cena silno visoka. Danes pa je že hudo padla. Prof. Hermann Mark navaja še v letošnji januarski številki nekega znanstvenega obzornika ceno 10 nemških mark za kubičen centimeter. V poznejši številki je bila cena že 25 pfenigov za kubičen centimeter. Gram 98 odstotne težke vode stane danes prilično 1 mar-

ko. Nu, cena še zmerom ni majhna. Kajti okrog 20.000 Din za kilogram vode, pa čeprav »težke«, to še vedno ni tako malo, da bi si jo lahko »privoščile« navaden smrtnik. Padeč cene je v glavnem posledica tega, da je uspelo lažje pridobivanje te stvari iz ostankov kemičnih tovarn.

Prof. Mark je preiskal ledniški led na Jungfraujochu. V tem ledu je našel dvojno količino težke vode nego v navadni vodi. To je v zvezi z višjim tališčem težke vode, ki leži pri 3,8 stop. Celzija. Navadna voda se odtali že pri 0 stop., težje pa ostane potem še nekaj v ledu.

Druge preiskave so dognale, da je v vodi, ki je kemično ali mehanično vezana v oranžah in glavnih organih človeškega telesa, enak del težke vode kakor v navadni vodi. Prvotno so mislili, da je težka voda strašen strup. No, v tem času so raziskovalci pili tudi polodstotno težko vodo in niso čutili nobenih slabih posledic. Pri tem so tudi ugotovili, kako dolgo se zaužite množine tekočin drže v človeškem telesu. Glavna množina popite težke vode se je izločila šele po 9, 10 dneh.

Zanimivo je, kar poroča prof. Mark v svoji najnovejši knjigi o bioloških vplivih težke vode. V 30 odstotni težki vodi

MOST NA PACIFIKU

Preko morskega zaliva v San Franciscu so zgradili ameriški inženjerji 1700 m dolgi most, ki je veljal 12 milijonov dolarjev.

se življenjsko dogajanje zelo zavre. Ribe in paglavci umrejo v 92 odstotni težki vodi po nekoliko urah. Rast in staranje težka voda zadržuje. To je za lajka prav za prav najzanimivejša ugotovitev dosedanjih raz-

iskav o tej tvarini. Morda bo mogoče kdaj s pitjem težke vode v resnici »odložiti« starost vsaj za nekaj časa in ostati na neki določeni razvojni stopnji. Kdó bi si tega ne želel? kkk

P O S I N J I A D R I J I

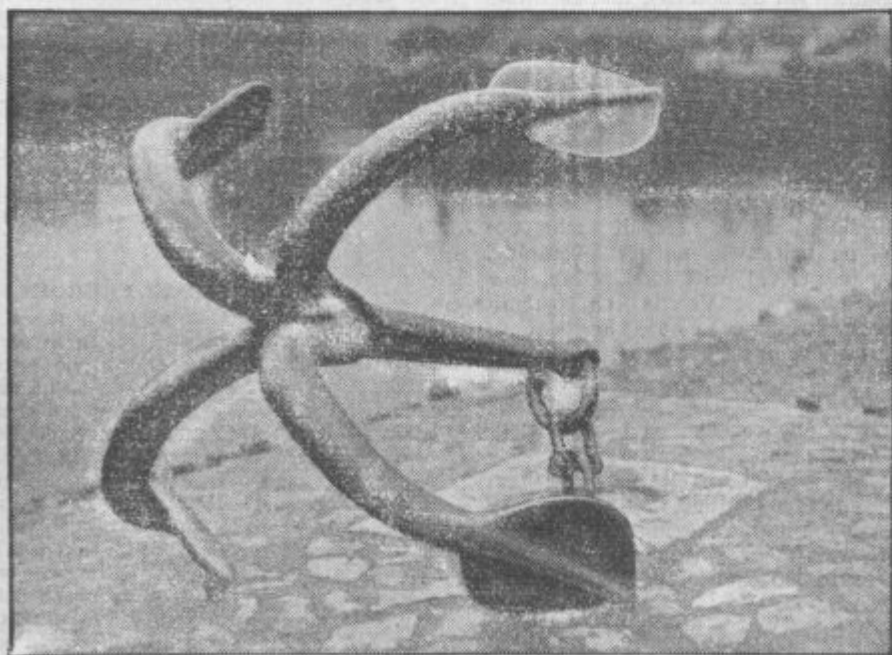
DR. ANTON DEBELJAK
N A D A L J E V A N J E

Opazujem občinstvo, ki stopa na parnik. Ob takem prizoru se človek urno domisli Noetove ladje. Tako je nedavno storil francoski slikar komik, po imenu Cami, ki vsak teden oskrbuje svoj šaljivi kotichek: *La Semaine camique*. Očka Noe priganja živali: »Dajte no, stisnite se nekoliko. Bolha se mora še vkrcati« (Illustration, 6. aprila). Po mojem pa Noe ni prav storil, da je vzel na krov človekoljubno skokico, o kateri govori narodna uganka:

Crno, malo gigalo
debelo klado zdigalo...

Neprijetno je za debelo klado, kadar se mora v postelji dvigati nad takšnim vzvodom! To vedo hudomušneži, ki nam

včasi želijo: »Lahko noč, pa eno bolho za pomoč, ali pa tudi stenico za pomočnico, pa železen obroč, da vam trebuh ne poč'!« Za učenjake bi bila pa seveda izguba, da ni Noe ohranil pri življenju takšnega mikrokozma. Kaj bi počel na primer profesor Herrick, ki je toliko časa proučeval listno uš in dognal, da se od sile naglo redi in raste. Sredi države New York, ako bi bilo dovolj živeža zanjo in če je ne bi gonobili nasprotniki, bi se potomci ene same take lazice v enem letu tolikanj razmnožili, da bi tehtali 822 milijard ton, medtem ko vsi ljudje, ki imajo usta pod nosom, potegnejo komaj 150 milijard kil, če vzamemo poprek 75 kg na poedinca, kar je rajši preveč ko premalo.

SIDRO

Pa pustimo male parasite — bolje rečeno: uboge pare lačne — in oglejmo si naš parnik. Velik je, bogme, prav zares. A še dolgo se ne bo mogel primerjati z mlado francosko »Normandijo«, pri kateri tehta vsak rešilni čoln tri tone, ali pa z angleškim prekomornikom »Queen Mary« (Kraljica Marija), ki nosi s seboj 24 rešilnih čolnov iz jekla, od katerih more vsak sprejeti 145 oseb vase.

Nesreča ne praznuje, zato je treba posebno na ladjah previdnosti. Mar niso ondan dnevnik poročali, da sta se blizu španske obale trčili dve največji angleški bojni ladji: »Hood« (42.100 ton) in »Renown« (32.000 ton)? To je prvo trčenje tolikšnih velikank po svetovnem spopadu. V tistem času pa so bile nezgode kajpada pogostejše: devet angleških enot se je takisto potopilo. Največji udarec v mirnem času pa je doživel britanski brodovje 22. junija 1893, ko je na Sredozemskem morju »Camperdown« zavrtal »Viktorijo«: 321 žrtev (častniki in moštvo), med njimi viceadmiral sir G. Tryon, vrhovni zapovednik sredozemskega ladjevja. Sir Jellicoe, današnji admiral, je bil tudi na krovu kot častnik.

Pa še od drugod prežijo zavratne pošasti na plavajoče hiše. Vesoljstvo, ki ga že navedeni »Slovar Akademije francoskega humorja« opredeljuje kot igro s krogli (jeu de boules), ima za interplanetarni, medvezdni promet posebna vozila, bolide, meteore, meteorolite, vozeče po rimski cesti. Ta tir se imenuje v šegavi moliersčini: Métrobolidaïn, voz pa météorobus. Prvi naziv je skovan po pariški podzemski železnici: Métropolitain.

V početku lanskega vinotoka je v Gaskónjskem zalivu tresčil meteorobušček na britanski parnik »Temple«, kjer se je pri tej priči vnel požar, le s težavo zadušen... Večina teh zračnih blodnežev pcepa v morje, ker pač ta element zavzema največ prostora na naši obli. Na srečo so jako majhni, nekaj gramov težki, toda pade jih baje po več milijonov v enem dnevu na zemljo. Redki so meteorobusi večjega kalibra. Dostikrat ste že čuli ali čitali o sibirskem izpodnebniku: nad 4000 hektarov ali 40 štirjaških kilometrov gozda je požgal ta večtisočtonski — morda stotisočtonski — klatež in izdolbel lijak, žrelo, ki me-

ri okoli sto metrov v premeru. Da je štrbunknil na Pariz ali London, koliko prismojene pečenke bi bil pripravil! Podrobnosti o meteorolitu v Tonguskoru je zbrala l. 1933 ruska odprava, prišedši z velikim naporom v skoraj nedostopno pokrajino. Zato moramo priznati sovjetski trud za napredek znanosti, ne pa se postavljati na kratkovidno stališče ruske matuške, ki je na sejmu prvič videla velbloda in se prišla za glavo, rekoč: »Poglejte si, ljudje božji, kaj so boljševidki naredili iz konja!«

Da se ne zamerimo nebesnim silam, moramo takim odpadnikom priznati tudi morebitno dobrotvornost. Petnajst ton težki meteorit, ki ga je Peary zasledil na otoku Savigonitu in ga l. 1918 odpeljal v sužnost v New York, ni storil na Grenlandu nikomur nič hudega, ker ondi na mrzlem severu nikogar ni bilo. Knud Rasmussen — pri nas bi bil Ražem ali Oražer — ki je šel predlanskim po gobe (in die Pilze gehen = zgubiti se), je l. 1925 privedel v Kodanj sedemtonskega korenjaka, za katerega so mu bili Eskimi povedali, da čska odrešitve v pokrajini Yorškega rtiča. Gospodična Severnica¹¹ se ga je tako bala — če ni bilo morda to poželenje —, da je kar drhtela vpričo nebeskega poslanca. Zato je bilo treba ladjo spremljati. Eskimci se veselijo izpodnebnega kamenja, saj prinaša s seboj kovin, iz katerih izdelujejo nože, osti za sulice in drugo orodje. Aerolit imajo za fetiš, ako smem uporabiti portugalski izraz namestu germanskega malika.

¹¹ Busola, kompas, magnetna igla.

D A L J E

KRIVI VREMENSKI PREROKI

Vremenske prerokbe, ki jih je kmet nabral s stoletnim opazovanjem in ki se večinoma v vezani besedi podedujejo iz roda v rod, so se pod drobnogledom točne statistike izkazale sila nezanesljive. Neki učnjak, ki si je izbral 100 takih vremenskih prerokov in več let preizkušal njih točnost, je prišel do naslednjega zaključka. 9 je pravih, 11 še dovolj zanesljivih, 17 prav malo sigurnih, 12 popolnoma nezanesljivih, 51 pa za lase privlečenih. Po tem takem je veljavnih le 9 odstotkov vseh kmetskih vremenskih prerokov in so neprimerno boljše napovedi poklicnih meteorologov, ki uganejo vreme za en dan v naprej danes že z 80 odstotno sigurnostjo.

¹⁰ Li = 360 pujev (korakov) ali 180 čangov (šib), t. j. 412 m.

NOTRANJE LICE KOVIN

Odkar je človek premagal kameno dobo, so kovine zanj eno najvažnejših tvoriv. Kako bi mogli dandanašnji živeti brez železa, bakra, kositra, cinka? Gospodarstvo bi bilo vsaj v današnji obliki brez njih nemogoče. Pa čeprav smo na kovine tako zelo navezani, poznamo njih notranji ustroj komaj dobrih dvajset let, dasi so prav od notranjega ustroja odvisne njih dragocene lastnosti.

Večina ljudi sodi, da je baker pač baker in kositer kositer, češ, da so njih svojstva po naravi od vsega početka ustaljena in ne morejo biti drugačne kakor so. Za železo pa že vsakdo ve, da ga je več vrst in celo z nasprotujočimi si svojstvi. Železo je lahko trdo ali mehko, krhko ali žilavo in prožno, pa tudi tali se nekatero lažje, drugo težje. Na teh različnih svojstvih železa temelje velikanske industrije.

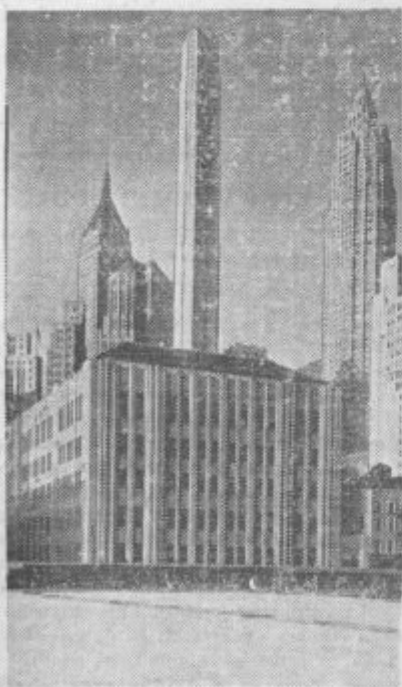
Ne samo železo, ampak tudi vse druge kovine, izvzemši živo srebro, menjavajo s predelavo v večji ali manjši meri svoje lastnosti. Živo srebro, ki je pri

normalnih temperaturah tekočina, pa zaradi nestisljivosti, ki je lastna tekočinam, ne dopušča višjih sprememb. Trdna telesa, ki nimajo stalne prostornine, so notranjim spremembam dosti bolj podvržena.

Praoblika večine trdnih teles je kristal. Poznamo sicer tudi trdna telesa, ki niso kristali, n. pr. steklo, toda to so izjeme. S tem pa seveda ni rečeno, da bi se morale trdne snovi že po vnanjosti poznati kot kristali. Ako se tekoča kovina strjuje, se vrši ta proces v normalnih okoliščinah tako naglo, da nima časa izoblikovati se v en sam kristal, ampak se stvori hkrati neurejena gneča neštetihih drobnih kristalov, ki vsi rasto, dokler ni proces strjevanja končan. Prav te mešanice milijard drobcenih kristalov so naše kovine v običajni obliki. Šele pred kakimi petnajstimi leti so kemiki izoblikovali metode, po katerih je mogoče pridobivati kovine tudi v enojnih kristalih, tako da dobimo tudi večji kos kovine kot en sam kristal. Po vnanjosti se taka kovina prav nič ne razlikuje od navadne, ker za bistvo kristala ni značilna vnanja oblika, marveč neka strogo zakonita notranja razporeditev posameznih atomov. Bistvo ustvarjanja enojnih kristalov je v tem, da se pusti tekoča kovina prav počasi strjevati, tako da se lahko en sam kristalni zarodek razrašte v velik kristal.

Poskusi z enojnimi kovinskimi kristali spadajo med najčudovitejša dogajanja, kar jih poznamo. Debelo bakreno palico n. pr. lahko upogneš z malenkostnim naporom, kakor da bi bila iz najmehkejšega svinca. Žice iz bakra, kositra, vizmuta, ki drugače prav trdno drže, se dado razvleči v dolge trakove in niti, dostikrat na dvajsetkratno dolžino. Ko se potlej le raztrgajo, je videti prelomnica gladka in bleščeča kakor zrcalo. Vsa ta nenavadna svojstva enojnih kovinskih kristalov so pa zelo kratkotrajna. Že pod roko preide kovina počasi v navadno kristalinično stanje z milijardami drobnih, neurejenih kristalov.

Po vsem tem je razumljivo, da se lahko tudi navaden kos kovine, torej množestveni kristal bakra, cinka, aluminija itd. zelo razlikuje od drugega, navidezno popolnoma enakega kosa. Vse je odvisno od tega, v kakšni med-

TU KUJEJO DOLARJE
Kovnica v New Yorku, kjer topijo zlato in ga spreminjajo v denar

sebojni legi so posamezni kristalčki, kako so veliki in še od mnogih drugih činiteljev. In razumljivo je zaradi tega tudi, zakaj se dajo z vnanjim obdelovanjem, s kovanjem, valjanjem, vlečenjem v tako veliki meri spreminjati svojstva kovin. Večina kovin se s takim obdelovanjem utrdi. Odpornosti proti nategu, raztrganju in tudi prožnost se zvečajo. Zlasti prožnost je mogoče v posameznih primerih spraviti na štirinajstkratno vrednost.

Vprašanje, kako se te spremembe prav za prav izvrše z vnanjim obdelovanjem, še ni povsem razjasnjeno. Vsekako igrajo pri tem kristali poglobljeno vlogo. Znano pa je n. pr. že, da se kovina ne pretрга po mejnih ploskvah posameznih kristalov, ampak da se kristali po sredi pretrgajo. Dalje se vrši raztezanje na ta način, da se gladka ploščev enega kristala podrsne ob ploščvi drugega in da postane kovina trša, ako se gladkost kristalnih ploskev na kakršen koli način skali.

Trdnost kovin se, kakor znano, zmanjša s segrevanjem, ki se lahko stopnjuje do žarenja, ki pa ne sme doseči tališča. Ta pojav imenujemo »rekristalizacija«, ker se pri tem kristali na novo tvorijo in rastejo, ako so se poprej zaradi »utrjevanja« zmanjšali ali drugače spremenili. Energija, ki povzroča tvorenje kristalov, je zmerom živa in močna ter se skuša pod vsakim količjak ugodnim pogojem uveljaviti. Iz tega se tudi vidi, da trdna telesa v svoji notranjosti niso tako mrzla in mrtva, kakor se nam vidijo.

Spremembe, ki jih dosežemo z vnanjim obdelovanjem kovin, so sicer zelo velike, ali za vse tehnične potrebe vendarle ne zadostujejo. Ako hočemo njih svojstva še bolj požlahtniti, jim moramo dodajati še določne primesi. Primesi so potrebne včasih v prav malenkostnih množinah, v čemer se nam tudi prav lepo razkriva osnovna poteza današnjega naravnega spoznanja: namreč velikanska vloga, ki jo igrajo majhni in najmanjši činitelji v naravnih dogajanjih. Kaj je mišljeno s tem, nam najboljše razjasnita besedi vitamini in hormoni, čeprav nista s kovinami v nobeni neposredni zvezi. Kovina se lahko z malenkostnim dodatkom primernih snovi tako spremeni, da ni prav nič več podobna svojemu prvotnemu liku. Kolikšna je n. pr. razlika med trdim in prožnim jeklom pa med mehkim kovaškim železom ali krhkim litim žele-

zom, dasi vsebuje ena ali druga vrsta samo večjo ali pa manjšo množino ogljika. Pa tudi samo od množine ogljika niso odvisne svojstva posameznih vrst, ampak še bolj od tega, kako fino je ogljik v njih porazdeljen. Prav tako kakor so nekatere primesi kovinam koristne jim pa druge škodujejo in povzročajo n. pr. pri železu tako zvane starostne pojave, ki jih lahko preprečimo z malenkostnim dodatkom aluminija.

Aluminij je vobče največji »parvenij« med kovinami. Sele sto let je tega, ko ga je človek upeljal v prastaro družino železa, bakra, kositra, cinka, svinca, srebra, zlata itd. Spočetka se je med njimi tudi prav klavrno uveljavljaval, ker je odbijal s svojo visoko ceno. Kasneje, ko se je metalurgiji posrečilo zmanjšati proizvodne stroške, je pa aluminij naglo pokazal vsa svoja dragocena svojstva, zlasti pa svojo elastičnost, s katero se da prilagoditi vsakokratni potrebi in spajati z drugimi kovinami v vsakovrstne zlitine. Njegova lahkost in dobra prevodnost za električni tok ga usposablja, da se čedalje bolj uriva tudi v elektrotehniko, kjer je doslej skoraj neomejeno gospodoval baker. Aluminiju lahko preročujemo, da bo kot tipični »parvenij« izpodrinil marsikakega starejšega kovinskega tovariša.

Po razpravi prof. P. Kirchbergerja. —nj

ON KONG — HIŠNI DUH

Sredji marca — v zadnjem tednu anamskega leta — slavijo Anamci praznik hišnega škrate, ki bedi nad vsako družino. Preden odide škrate pred cesarja, da bi mu poročal o npravstvenem vedenju posameznih družinskih članov, si preskrbi sleherni dom živega krapa, ki ga denejo v velik umivalnik z vodo na daritveni mizi. Tega krapa bo »On kông« jahal na svojem nebesnem potovanju. Kakor trdi legenda, potuje duh najprej pod morjem, ko pa je prišel skozi deževna vrata (Vu Môn), se krap preobliči v krilatega zmaja in se iz vodnega carstva povzpne pod nebo. Po končanem obredu neso umivalnik k reki in ga izpraznijo vanjo. Vendar so posamezne rodčine spremljevalce tišočletni običaj: karpa rajši doma obdržijo in ga pripravijo za obed, ki se vrši po slavnosti. Toda stari ljudje, zvesti častiljivim sporočilom, so trdno preverjeni, da tako početje vzbuja jezo domačemu duhovinu, ki bo neugodno poročal božanstvu.

Z A D N J I J E S I H A R

GUSTAV STRNIŠA

Jesiha! Jesiha!

Mati se sklone skozi okno in se otožno nasmehne.

Dolgo že ni bilo nobenega teh mrkih, zagorelih mož. Kaj naj pri nas počno? Ljudje sami izdelujejo kis, a ti Čiči hodijo še po svetu in ne morejo verjeti, da je z njihovim jesihom konec. Toda ali naj bedni in sestradani poginejo od jediščine?

— Jesiha! Jesiha!

Voz s sodom se ustavi zunaj mesta. Velik, mrk Čič si natoči v nahrbtni sodček kisa, s katerim pohaja od hiše do hiše. Ko obhodi mesto, zavije na polje.

Poljana je ravna, bogata žita. Zoreča in prijazna se bohota kakor dozorela žena in vabi kmeta.

Stari Čič Marko sloni pri vozu, kaže sinu Miki polje in gladi sivo rebrasto kobilu Luco po koščnem hrbtu:

— Vidiš, to je blagostanje, to je lepota prirode! Midva pa se vrneva na Kras, na najino zapuščeno kamnito grudo. Suha je in trda. vendar jo ljubimo, ker je naša!

Počasi si spet natoči kisa v sodček in se okrene k sinu, štirinajstletnemu, zarjavelemu, suhljatemu dečku, velikih modrih oči:

— Izprezi Luco in popasi jo po travi, kmet je dovolil! Toda, glej na njo! Mirna je in dobra, a če jo zgrabi trma, postane nevarna! Pazi, da ti ne zaide v žito, kajti našla se bo, da jo bo razneslo!

Jesihar odhaca v svojih širokih, zašpiljenih hlačah počasi čez polje, se ozira, požira krasoto prirode ter sanja o ženi in majhnih dvojčkih, ki jih je pustil doma.

Poljana se širi, objema vasi in valovi kot povodenj.

Na obzorju se spakujejo oblaki, čudno zveržene krinke strme z neba, se trzajo in kodrajo. Nazadnje obvisijo nad vrhovi gora ter zažare kakor nemirne frfotajoče zastavice v veseli poletni dan.

Marko hodi in ne vidi poti. Zastrmel se je nekam, gleda, toda čuti, da se je zamaknil v dušo, ki mu je vsa bedna in tavajoča.

Hudo je: kobilica ni zdrava, kisa skoro nihče več ne kupi, saj se mu ljudje že posmehujejo, češ, da je jesiharjem odklenkalo.

Poljana se mu smeje, razgrinja pred njim svoje čare in mu kaže jedrovita kmeta nad njo.

GUSTAV STRNIŠA

Mož trpi skrivne muke, kakor vselej, kadar pride na te njive in gleda rodovito zemljo.

Hipoma ga vzdrami pasji lajež. Dospel je v vas. Glavo dvigne in že se razlegne njegov hripavi klic:

— Jesiha! Jesiha!

★

Luca se pase. Ozka je krpa, na kateri naj potolaži svojo lakoto.

Mike se ne briga za njo. Na daljave misli, saj je potoval z očetom od prvih otroških let in potem vsako leto naprej in naprej, za kruhom. Malo sta zaslužila, prenočevala sta po hlevih in skednjah, a živela sta. Oče je varčeval in zmerom sta kaj prinesla domov.

Zdaj pa je oče tako čuden in mati tudi. Dvojčici sta v hiši. Vse selo ju hodi gledat, a oče je mrk in mati samo joka.

Zdajci se spomni krepkega Toma, ki je prihajal zvečer, kadar ni bilo očeta doma. Spomni se, kako je oče šel na krajše potovanje brez njega in že prvi večer je vzniknil od nekod Tomo in potem prihajal vsako noč, se vtihotapil v hišo kakor tat in hodil po prstih, a on, Mike, se je vendarle vzdramil in klical mater. Večkrat ga je videl kakor v polsnu, kako je v mesečini sedel z materjo pri oknu. In tedaj mu je vzkipeo nekaj

sovražnega do tega človeka, da, še matere ni več maral kakor prej.

Potem je prinesla štoklja dvojčici. Oče je rohnul.

Mike se spomni, kako sta punčki majhni in okrogli kakor raztegnjeni testeni kepici ter se nasmehne.

Luca žre med tem slastno pšenico. Tihó se je pripeljala v žito in zdaj hlata, da bi dovolj požrla, preden jo opazi pastir.

Mladec dvigne glavo, zagleda kobiló in zbledi. Že je pri nji, jo zgrabi za šop

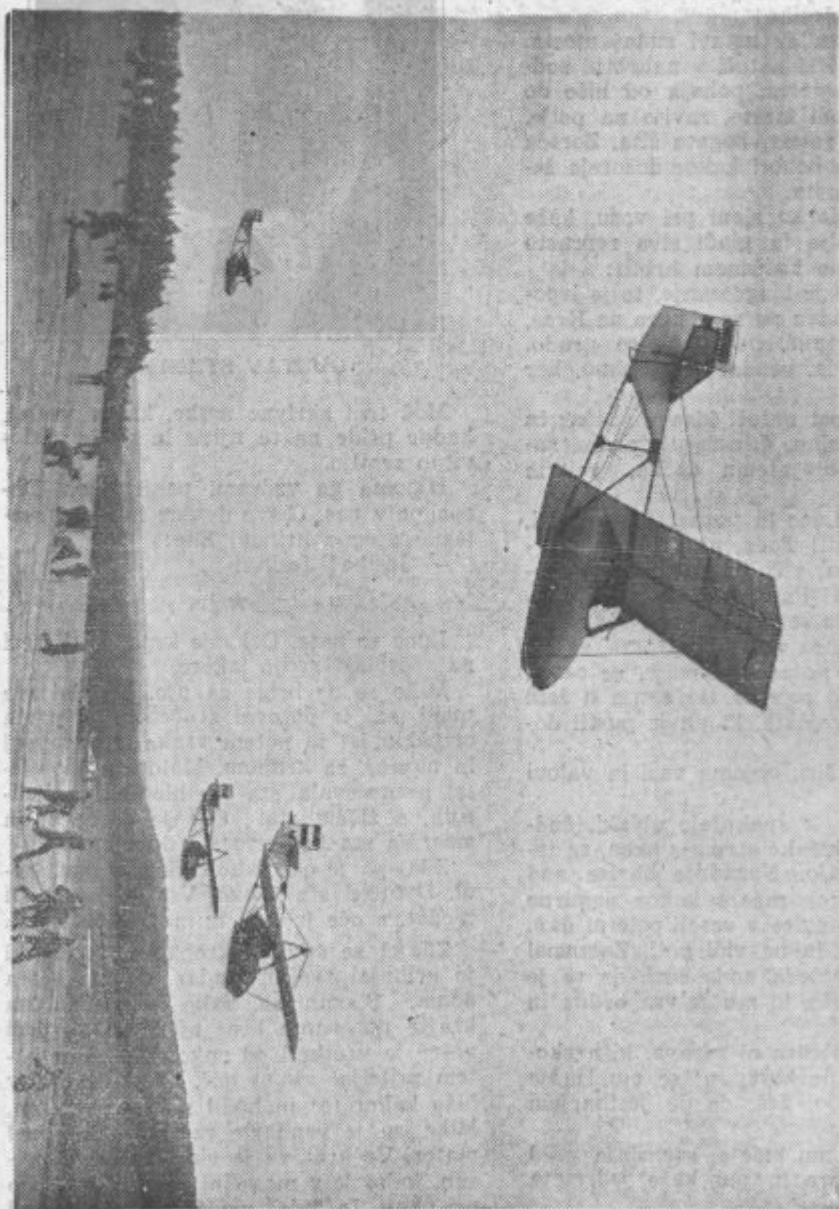
redke grive in jame udrihati po nji s šibo:

— Jaz ti že pokažem!

Luca se nemirno obrača, le s težavo jo potegne iz žita, jo objame čez trebuh in se prestraši, saj je trda kakor kamen.

— O, mrha, sama sebe boš snedla! Moj bog, oče me ubije!

Divje jame goniti žival sem in tja. Nizka, šibka kobilica se zaganja, kar se more, kopitlja in teka, se smešno giblje z naphanim trebuhom in nazadnje ob-

Prizor z letalstva pri Trebbinu (južno Berlina): start različnih tipov jadralskih letal

JADRALNA LETALA

stane, žalostno pogleda dečka in se zvrne na tla.

★

Marko se vrača iz vasi. Imel je srečo. Nekemu trgovcu je prodal kar tri sodčke jesiha in zdaj mu ga bo peljal.

Megle so se razlezele nad gorami, počasi se večeri, drevje tone medlo v sivini.

Čič se ozira in kima. O svojem življenju premišljuje. In o svoji ženi. Mor-da ga je mrzela, ker je bil prehladen in

vedno preveč zamišljen? Saj je niti zdaj ne sovraži, le nekaj poniževalnega čuti v sebi vselej, kadar jo zagleda. Pretepel bi jo, pa se mu zdi kakor otrok in otrok ne more tepsti, le sinu, ki je že velik, priloži včasih dve, tri, toda še to ga boli.

Marko hodi v meglenem večeru in premišljuje.

— Oče, Luca!

Jesihar zazre skozi meglo sinove obri-se in na tleh svojo kobilico, zvesto živalco, ki ga je spremljala toliko let. Ze

JADRALNA SEZILJA

se pričlenja s prozračnim delom čiščenja jadernic pod vedrim pomladanskim nebom

je pri nji, ji stiska trebuh, jo kliče in drgne s kisom, a vse zaman, Luca leži in bolšči vanj kakor bi ga prosila, naj jo pusti, ker je srečna, da se je vsaj enkrat nasitila, čeprav mora poginuti.

Marko jo gleda in solze mu navro na oči. Pretepel bi sina, a kaj bi pomagalo. Luca bi ostala negibna.

Zival nekaj časa podrhteva, močno kopitne in že je po nji.

★

Drugi da smo otroci zvedeli za jesi-harjevo nesrečo. Marko je hodil po hišah in prosil gospodinje, naj pokupijo

kis, ker mu je kobilica poginila in ga nima kam dati.

Ljudem se je smilil. Vse je prodal. Sod in sodček je kupil krčmar.

Tisti popoldan se je vaška otročad zbrala na travniku. Prišli smo pogledat pogreb nesrečne Luce.

Čič je izkopal na travniku prostorno jamo in zavlekel vanjo Luco. Ves solzen je bil, ko jo je pokopaval. Nad gomilo je postavil velik kamen, ki ga je našel na grobljah.

Od tedaj ni bilo k nam nobenega jesi-harja več.

ZAROTA ZOPER SVET

ESSAD BEG

N A D A L J E V A N J E

AVTORIZIRAN PREVOD

S M I S E L Č E K E

**G
P
U**

Krvave opojnosti Rusije v letih 1918—1922 ni mogoče pojasniti ne z državljansko vojno, ne z marksizmom in ne z enkratno trenutno podivjanostjo enega dela prebivalstva. Te pojasnitve je treba iskati v celotni zgodovini Rusije. Ruska revolucija je obstojala iz dveh elementov: iz azijske ljudske vstaje in iz sistematičnega evropskega marksizma.

Ruska država je svet stepe in destruktivne sile stepe, ki jih je držala državna oblast v šahu, so ogražale obstoj države že v začetku. V časih prve ruske države, kijevske velike kneževine, je bila Rusija evropska dežela. Ruske princeze so se omožile z evropskimi knezi in hči kijevskega velikega kneza je bila francoska kraljica. Odnosi med Evropo in Rusijo so bili intenzivnejši nego v časih pred nastopom vlade Petra Velikega. Evropa je segala takrat do vzhodne meje Rusije. Prebivalci step niso bili divjaki. Globoka kulturna plast se da ugotoviti pri vseh teh ljudstvih. Njih kultura spada med edino veliko kulturo šloveštva, koje začetki niso vzkli iz kulturnih semen sredozemskega okolja. Mongolsko stepe, od-

koder izvirajo ta ljudstva, so ležale ob mejah Kitajske. Kitajska in svojevrstna kultura mongolsko sibirskih dežel so oblikovale njih predstavo o svetu. Med evropsko kulturo stare kijevske Rusije in stepno kulturo vzhodnih narodov ni bilo nikoli nobenega mostu. Moč stepe je imela za Ruse zmerom nekaj peklenškega. Pa tudi obratno ni bilo drugače: stepna plemena niso mogla videti v normansko-ruski kneževini v Kijevu prave države. Za Pečenege, Mongole in Tatare niso bili Rusi ljudje. Z njimi so mogli živeti le v stanju prirodnega sovraštva in trajne vojne. Samo v tem smislu so bila stepna ljudstva destruktivna! Njih kultura ni mogla prenesti nobenega stika z evropsko kulturo.

Kijevsko veliko kneževino je premagala stepa in s tem prvo šanso Rusije, da bi mogla kdaj postati organičen sestavni del Evrope. Celica bodoče ruske države se je preselila proti finsko-mongolskemu severovzhodu. Tam ob rekah v stepi se je kot člen velikega tatarsko-mongolskega svetovnega imperija rodila moskovska velika kneževina. Tatarski svetovni imperij, morda eden izmed najbolj neznanih zgodovinskih fenomenov, predstavlja edinstven poskus iztiranja destruktivnih, anarhističnih sil s stepe. Obsežna azijska stepna država je ustvarila iz mnogolčnosti mongolsko-tatarsko-finsko-siovanskih plemen svetovni imperij, ki je globoko koreninil v mongolsko-kitajski kulturi. Ta kultura je bila ustvarjalnoča in velika, čeprav

brez vsakega razumevanja za vse tuje. Nositelji te kulture so bili destruktivni v državnem smislu zapada, posebnost, ki se pojasni, če si predstavljamo majhno število ljudi na ogromnih stepah.

Po padcu mongolsko-tatarske države je nastopila Moskva. Toda moskovska država ni bila več kijevska država. Ni bila več evropska. Hčere moskovskih velikih knezov se niso možile več s francoskimi kralji, ampak s tatarskimi kanji. Moskva je podedovala deželo, kri in kulturo tatarskih kanov, z njimi pa tudi staro nalogo stepnih vladarjev: krotitev državi nasprotnih sil stepe. Borba med državo in državi nasprotno Azijo se sicer ni končala nikoli, vendar je ideja države vedno bolj zmagovala. Stepa je bila premagana. Skozi njo so vodile karavanske ceste, dvigala so se mesta, obdelovalo se je polje, država se je širila. Stepa se je zmerom bolj krčila. Pred državo se je umikala v gozdove, v puščave, v močvirja. Sijajna moskovska država je premagala stepe, vendar je bila država še stepna država. Ustanovili so jo in prebivali v njej ljudje z

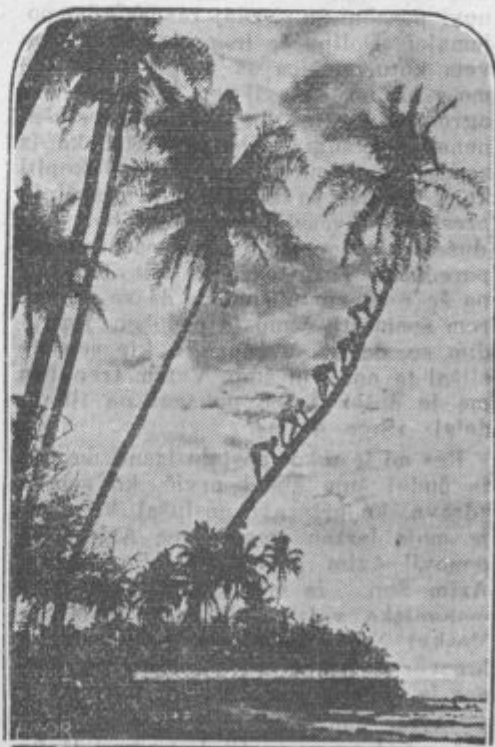
destruktivnim elementom stepe. Država je mogla posekati gozdove, obljuditi stepe in izsušiti močvirja. Mogla je uvesti kitajski ceremonial in utrditi absolutno oblast velikega kneza — vendar pa je bila brez moči nasproti nomadski duševni dedščini ljudi, ki so prebivali po gozdovih, stepah in močvirjih. Včasih se je zdelo, kakor da je premagana pod težko pestjo carja in velikega kneza, toda po stepah so se pojavljali zmerom novi upori in kozaške čete so divjale po deželi. Državotvorni element je vedno zmagal, država je uspevala, meje so se širile. Kmalu je obsegala Kijev, nekdanjo Evropo, »mater ruskih mest«. Počasi in neopazno se je razrastla azijska država v Evropo. Spet sta se zadela dva sovražna kulturna svetova. Že prvi stik je pomenil vojno. Tako skromni poskusi carja Borisa Godunova, ki je hotel uvesti Evropo v Rusijo. Prav tako Demetrijev vojni pohod. Sledila je dinastija Romanovih in z njo sveta stara azijska stepna država.

D A L J E

C E S T A NA OGNJENIKU

Medtem ko so v Siciliji gradili avtomobilsko cesto na Etno, so dnevniki naših protinožcev skoro dan na dan poročali, da se dela široka cesta na Haleakalo, vulkan na Havajskem otočju. To pot so letos otvorili. Drži na ognjenik po nepozabni pokrajini: rdeč in črn svet, zemlja od lave in pepela, bujno rastje, polje kraljevskega jabolka ali ananasa in sladkornega trsta, kokosniki, vitke palme, težkolistno drevje vse v cvetu in sadu. Više ko greš, bolj so tla razhrebana, skale prepadne in preperele, po katerih se oprjema mšajasta cvetana, vrh (3000 metrov) pa stoji v oblakih in mavricah.

Haleakala spi od 18. stoletja v najširšem žrelu sveta. Nad 30 km oboda, v katerem moreš opazovati vse ognjeniške pojave, pepelne stožce, kipeče lonce, gibljivo blato, pogače in kolače od plene all žindre, obdajajoče omotično brezno, ki se po veri domačinov gubi v drob zemlje. To je dom sonca (halea kala) in legenda pravi, da sonce tam stanuje izza daljne dobe, ko ga je polbog Maui — po njem je nazvan en otok v Havajskem arhipelagu — ujel v past, nastavljenjo nekoč na vrhu gore. Zato pa se blesti toliko »blesernih lestev« ali božjih lokov tam gori med solzami oblakov.

Havajski domačini plezajo po palmi

S R C E A Z I J E

Tri dni smo že v sedlu na dobrem konju. Dospeli smo že 200 km daleč proti zapadu od Kiriluna, središča vzhodnega dela sovjetske narodne republike Mongolije, in sedaj še petdeset kilometrov proti severu dut-ulunske gore. Čudovite stvari so se začele že v jehurski dolini. Tu je obširno močvirje z gorko vodo in iz blata se v hladnih nočeh dvigajo oblaki bele pare. V zgodnjem jutru nam je gost oblak bele megle zastiral vsak razgled. Mongolski konjeniki, vedno žejni, so drhte širili nosnice, piti pa niso mogli. Voda je namreč grenka.

Zvečer smo se ustavili na podnožju visokega Uluna. V tesni dolini je vladal že mrak, kajti sonce tu zgodaj zahaja. Nebo je temnordeče, na zahodu pa je obrobljeno s pasovi rožnato zelene barve. Popolna tišina je bila razlita po tej skalnati puščavni, tišina, kakršna je mogoča samo v teh krajih. Ozadje mogočnih gora je čuvalo dolino pred vetrovi, ki so silno divjali v višjih plasteh. Tu prestopa veter pogorje. Med udarce konjskih kopit pa se je mešal neki posebni šum, zdaj rastoč, zdaj pojemajoč. Dolina se je prelomila v pravem kotu, stezica se je prevalila strmo v nižino. Ustavil sem konja na dnu ogromne kotline in začuden poslušal nenavadni šum, pribhajajoč globoko iz zemlje in odmevajoč prav pod kopiti konj. Udarci so si sledili v pravilnih presledkih, včasih jačje, včasih bolj pridušeno. Vedno po dva udarca hitro zaporedoma. Tok, tok, tok tok. Pri tem pa še niti znani šum, le da se ne morem spomniti, čemu je podoben. Potrudim se, da bi se spomnil, kje sem že slišal ta enolični šum. V tem trenutku me je došel Azim, pokazal na tla in dejal: »Srce Azije«.

Res mi je takoj postalo jasno, da sem ta čudni šum slišal prvič, ko sem z zdravniško pripravo poslušal, kako bi je moje lastno srce. »Srce Azije«, je ponovil Azim. Azim, s polnim imenom Azim Šen, je eden izmed častnikov mongolske vojske, ki so se šolali v Moskvi. Nekoč je bil musliman, zdaj je brezverec, nekoč je bil primitivec, danes je omikan častnik.

»Azim Šen,« se obrnem nanj, »ali veš, kaj to v zemlji buta in tolčeje?« Nasmehnil se je in dejal: »To je struja

vode.« Vojaki in lovci so razjahali in razsedlali konje. Glave so jim privezali nizko k nogam, da bi ne mogli pobegniti. Bilo je to tudi potrebno, kajti živali so se plašile šuma, odmevajočega jim pod nogami. »Struja vode,« je tedaj dejal Azim Šen. Tu tedaj, neznan, kako globoko pod površjem udarja iz notranjosti zemlje izvirek, najbrž topel in zdravilen. Morda bodo čez deset in deset let tu svetovno znane toplice, kamor bodo hodili bolniki iz vsega sveta.

Medtem je zarja posivela in potemnela, postala najprej vijoličasta, nato pa modra, zaplapolali so ognji, okoli njih so pohajale krepke postave jezdecev s poševnimi očmi in gostimi brki. Vsak je kadil značilno mongolsko pipo, ki ima lonček nasajen sredi cevi. Azim je razstavil straže na zgornjem in na spodnjem koncu doline in prisedel k mojemu ognju. Nama nasproti sedi mongolski vojniki in igra na piščalko iz oglajene konjske kosti. Divje obrača oči in se giblje v pasu naprej in nazaj, kakor nihalo. Drugi vojaki tolčejo po kolenih takt. Morda hote, morda nehote v taktu podzemskega bobnenja. Naenkrat pa začno vsi peti. Pojo ruski in njihova ruščina je oni čudni jezik, ki naglašava vsako besedo na koncu. Pesem je od bregov Črnega morja zablodila sem v mongolske tesni. Pesem o viharju, o razburkanih valovih in o razbiti ladji. Žalostna je, še žalostnejša v tej kameniti puščavi, nego na bregu morja, kjer je privrela iz izmučene duše. Že nihajo v ritmu vsi pevci. Brkati obrazi gledajo proti vzhajajočemu mesecu, pod visečimi brki se blešče ostri zobci in v taktu podzemskega bobnenja zavijajo stepni volkovi: »Jej žgi, jej živej, ne brosjte jakovej.« Ruska pesem iz ust mongolskih vojnikov. V takih krožkih ob ognju so nastale ob zvoku piščalke hrepeneče pesmi poševnokih vojakov nekdanjih mogočnih hanov. Danes pofo ti vojniki ruske pesmi. V davnih časih je med pevci ob ognju posedel Marco Polo in mislil na svoj rodni otok Korčulo ali pa na sijaj beneškega mesta.

Glavovi so potihnilli, plameni so upali. Vojaki in lovci počivajo. Azim Šen še ne spi. Sedi, obrvi ima v loku dvignjene na čelo, gotovo premišlja o nečem. Potrepljam ga po kolenu: »Azim Šen, povej mi kaj o Mongoliji, o srcu

Azije. In Azim pripoveduje o deželi, ki je danes torišče svetovne politike, o Mongoliji in Turkestanu, ki je obe že nekolikokrat prepotoval in ju dobro pozna. Nočem ga vprašati, s kakim namenom je potoval, toda slutim njegovo poslanstvo.

V Evropi se po večini še veruje, da je smoter niponskega pritiska rusko Primorje z Vladivostokom. Toda to bi bil premajhen cilj za tako strahovito vojno. Niponci hočejo osvojiti kitajski Turkestan, ki bi v njihovih rokah pomenil klin, zabit med Rusijo in Indijo. Tudi bi se odtod občutil stalni pritisk na SSSR in na Anglijo. Niponci bi v tem primeru bili jeziček na tehtnici med Rusi in Anglosasi. Pot v kitajski Turkestan pa drži preko Mongolije. Kdor stegne roko po nji, hoče zgrabiti Turkestan in ograja sredo Sibirije.

Čeprav ima Turkestan le 4 milijone prebivalcev, so tamošnje prilike izredno zamotane. Kakor pestra orientalska preproga je izpremešano ljudstvo v Turkestanu. Tu žive Mongoli, Kitajci in Rusi, beli emigranti in sovjetski naseljenci. Gorati del so posedli Kirgizi, nižino pa Uzbeki. Oboji so muslimani in mrzijo Kitajce. Trpe samo Dungane, t. j. muslimanske Kitajce. Gospodarsko zavisi Turkestan popolnoma od Sovjetske zveze. Rusija podpira politično Uzbeke, Anglija pa Kirgize. V zadnjem času pa se je ruski vpliv tako okrepil, da so se Uzbeki polastili Kašgarja, glavnega mesta kitajskega dela Turkestana.

Padec Kašgarja je prišel sočasno z napadom srednjejkitajskih komunistov na pokrajino Fukien. Zato Nanking ni mogel poslati pomoči v Kašgar. Uzbeki so se sporazumeli s krajevno kitajsko vlado in zagotovili Rusiji trajno premoč. Kašgar je prav za prav srce Azije, Mongolija je le njega glavna žila. Na obeh straneh Turkestana pa se razvija politika dveh veselil.

Na severu je ruski Turkestan, važen za rusko industrijo in za zvezo s Sibirijo. Tam je križišče železnic, ki imajo v tem odseku že po štiri tirje. Po njih noč in dan brze transporti blaga z zapada na zahod in obratno. Tam ima Rusija tudi močno obrambno vojsko, en armadni zbor v Karči, drugega v Mervu, po eno divizijo na v Kaski, Termah in Stalnabadu. Tudi tri velika letališča so tam, med njimi največje v Taškentu. Na drugi strani je Indija, te-

melj svetovne moči Velike Britanije. Tudi tu se boje možnih izprememb gospostva v Turkestanu. Že pet let grade v Indiji med Ketom in Pešavarjem 500 km dolg utrdbeni pas, podoben onemu na francosko nemški meji.

Azimu se zopet dvigajo obrvi visoko proti obritemu temenu, znak, da premišljuje. Nesrečna njegova domovina! Leži v srcu Azije in napadalci vedno merijo na srce.

V. A.

ORJAŠKI BUDHA
v Kanakuri na Niponskem. V ospredju člani niponske cesarske rodbine

SKRIVNOSTNE SPOSOBNOSTI PRI TIBETANCIH

Dr. Dührenfurth, vodja nemške odprave na Himalajo, je nedavno med svojim predavanjem omenil, da Tibetanci goje izredne prirodne darove. Nekateri med njimi znajo z avtosugestijo izžarjati tolikšno vročino, da ne samo lahko napol nagi spe v snegu, marveč osušijo na sebi mokro obleko. »Učenci« posušijo šest oblek, »mojstric« pa dobijo ta naslov šele tedaj, če se jim to obnese pri dvajsetih oblekah. Telepatija se pogosto rabi za prenašanje novic. Smrt nekoga nosača se je na ta način oznanila v Dartellore 12 dni prej, nego je prispel hitri sel. Ta pojav so že dognali potovalci v osrednji Afriki. (n)

IZ LITERARNEGA SVETA

MICUN M. PAVICEVIĆ: NARODNE
PJESME (CRNA GORA I DUKADJIN)

U Zagrebu 1935

Poleg omenjenega snopca narodnih pesmi (narodna poredjenja, Zis, knjiga 17, str. 248) mi je neutrudljivi zbiratelj prostonarodnih umotvorov poslal še navedeno zbirko, poseben odisk iz »Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena« XXX, 1. Prvo kólo šteje 88 primerkov raznoterega obsega. Iz njih zvené vsi mogoči motivi iz črnogorskega življenja.

Nekateri zgledi spominjajo sličnih po drugih slovstvih. Tako najmlajša hči bega Raiča, ki jo pošlje oče na junačevanje, ker nima sina; dekle premaga vse moške z orožjem. Ob njeni zgodbi nam pride na um Aienčica, Gregčeva sestra, pa tudi neka staro-portugalska popevka (št. 3). V št. 49 mati ponuja hčeri za ženina orača, kopača, pastirja, dekle pa izbere cigana, češ: »Cigan prosí, doma nosi!« V štrekljevi zbirki Slovenskih narodnih pesmi lahko citáš obilo primerov pod naslovom »Izbranje drageg.« jako sorodne vsebine. Št. 8. bo zbudila pozornost pri prečanih, ker nastopa v njej avstrijski »vahtmajstor« Ferjančič, morilec popove hčerke. Njen brat ga kruto konča in vikne:

Oj gavrane mrke bojel
Sadjl dolje u ponore
Pa se naplj švapske krvi!

Dostikrat je »ččnost le malenkostna, n. pr. št. 18 in belokrajinska »Cigan se oženído«. Ali št. 30, s katero primerjaj štrekljevo št. 2421:

Ta lépe daklete
Po kamrah lažó,
Majo duri podperte
S erženo slamó!

Oblika vseh objavljenih vzorcev je stalno rima ali asonantni deseterec, edinoše število stihov se menja. Kratkoča vrstje je ponekod povzročila nesklonljivost: Vidosava (št. 18) našteva svoje brate:

Radoč, Rada i Rađoja,
Vučić, Vuka i Vukajla,
Milić, Milan i Mihajla — — —

Popevka o prevejanem starcu (47), ki z zvijačo dobí mlado nevesto, se pričinja:

Sedamdeset sedmog ljeta,
A od maja prvog cv'jeta,
B'jela vlla hec mila
V'še varoš Podgorice.

Srčkana kitiča o dekletu, ki v paradoksalih želí ljubemu vse najboljše, se začinja (62):

Ne čudim se vijor vjetru...

Pretesna oblika verzov je privedla rabo takihle krajšav: moš (možeš), poh (podjoh), oš (hočeš). Tako je menda nastala okrnitev »gu« namesto bogú: Prvi čoban gu se molí (24). Slično je pojmiti izraz: levor, livor, ki pa se v isti pesnitvi glasi še (70):

Vidiš ovog revolvera,
Biće tebi za djevera — —

Filofog se bo pomudil pri nalličnih đajalnikih (4):

Jednozji je ime Mare
Drugozi je ime Andje,
Trećezi je ime Jane.

Ali pa pri pogovoru bratov, ki ugibljejo, s kom naj poročijo svojo sestro (17):

za kim ćemo sestru dati?
Da je damo za sunčetom,
Sunce će ni nama valjat
Na te ljetske duge dněvi,
Sunce će ni nama valjat
U ranje i kopanje.

Tu vidimo, kako se stari dativ osebnega zaimka ni (nam), morda že neumijljiv, spaja z mlajšo obliko: ni nama. Nastala je podvojitve kakor pri goriškem predlogu s, z: sež njim, ali pri bolgarskem predlogu vav.

Psihološko zanimiva kontaminacija je nagovor sinko za hčerko, kakor ga pozna baže tudi huculiščina. Majka pozveduje:

Oš li, sinko, za oračem?

A pozneje tudi:

No, za kim češ, kčerko moja?

Stovanski izraz crevija, znan nekod po Dalmaciji, najdeš v št. 4. namestu izposojene cipele.

Kdaj so se rodile te pesmi? Nekatero kažejo na precejšnjo starost, n. pr. po čudežnih momentih, ki jih vsebujejo: Mrtva glava prigonara (8, 25), ali po epski dolgoveznosti (7). Seveda je ta način lahko posnet po starih tradicionalnih vzorcih. Druge morajo biti vsekakor novejšega izvora. Tako na priliko motivi o Ameriki. Na žabjaku plešejo devojke same brez fantov (67):

Otišit su k Americi,
Američke žute lire
Premamiše naše vile
Za nekatero sitne pare
Ostaše nam cure stare
Oj varoš Podgorice,
Izdaj brže dopisnice,
Šiljem pismo Nevjorci
Da se vraću Crnogorci,
Da se vraću ve! na mješta
Da postane sve nevješta.

Da bi se prikupil devojki, naj ji momak pokloni med drugim:

I kotulu od tamina,
Poručenu iz Berlina.

Vobče se ti vzorci narodne poezije prijetno čitajo, akopprav ne pušča jo tako globokih dojmov kakor klasična srbska narodna epika in lirika. Nekaj pa je pravih bisero v pristne preproščane, n. pr. 33.

A. Debeljak.

NAŠE IME ONSTRAN MEJ

K zadevni notici v našem obzorniku (zv. 16. str. 427) je poslal g. Louis Adamič našemu uredniku pismo (datirano 3. maja t. l.) z naslednjo vsebino:

»Mogoče Vas bo zanimalo, da Vaše poročilo, da sem si nadomestil svoj prilemek 'Adamič' s 'Sanders' je čista laž.«

Louis Adamič.

S. K. Š A N D A N O NOVI BOLGARSKI*

Znani pisatelj, strokovnjak za balkanska vprašanja, razgrinja z običajno spretnostjo podrobno študijo o Bolgarski, kakršna je

S. K. ŠANDAN

izšla iz državnega preobrata dne 19. maja 1934.

Razprava ni le odmev prehodnega navdušenja, marveč plod trajnega razglabanja o bolgarskih zadevah.

* K. S. Chandan: La Bulgarie Nouvelle. Sodobne publikacije tednika »France-Les Balkans«, Pariz (17e), 3, Rue de l'Arc de Triomphe. 1935. Cena 15 frs. Str. 318.

V čisto nepristranskem duhu prikazuje razne zadatke malo znane Bolgarije, zlasti slabo poznane obzore, ko stremi proti širokemu miroljubnemu razvoju.

G. Šandan izraža vso svojo vero v novo Bolgarijo, kjer so naredili konec žalostnemu sistemu zaključenih družeb in strank, ki spletkarijo in rovarijo. Na plan so prišli duhovi, prepričani, da morejo samo tri stvari rešiti bolgarsko bodočnost: vernost in zaupanje delavnega, potrpežljivega in zdravega ljudstva, krona, vojska. Na vsaki strani njegove knjige se razodeva njegovo občudovanje za kralja Borisa III, ki zna voditi svoj narod kot bister in odločen poveljnik.

Precej podatkov je ponovil iz prejšnjih svojih spisov »La Paix Européenne, la Hongrie et les Attentats« in »Le Terrorisme devant la Société des Nations«. Prijetno se te dojmi tudi simpatija, s katero spremlja vsesplošni razvoj v Jugoslaviji. »Nesporazum med Jugoslavijo in Bolgarijo je bil za vse čase najnesrečnejši paradoks v celokupni balkanski zgodovini« (142).

Tako so dobili politiki, novinarji in vsi resno misleči miroljubi v lahkem slogu delo o tem slovanskem narodu, ki ga je nedavno prikazal v francoskem obzorniku »L' Illustration« ugledni publicist Ludovic Madeau.

Korektura knjige je dobra, samo Tony-Révillon — se mi zdi — se piše Révillon (svak bolgarskega vnanjega ministra Batalova, ki je vzel Francozinjo za ženo, 255).

A. Debeljak.

ABECEDA — 12 ČRK

Havajska abeceda pač ni zamotana, saj šteje samo dvanajst pismenk, namreč pet samoglasnikov: a, e, i, o, u, pa sedem soglasnikov: h, k, l, m, n, p, w. Navzlic tej preproščini se havajščina gubi.

Se nedavno je tolmač prevajal vse govore narodnih zastopnikov v postavodajni skupščini otočja. Danes to ni več potrebno, kajti vsi govorniki znajo gladko angleški. Edino molitve ob otvoritvi sej se opravljajo v domačem jeziku. Med tem ko nadtridesetletniki še havajško med seboj, ima mlajše pokolenje samo angleščino na ustnicah. Sicer je res, da izrekajo precej po svoje in da v govorico mešajo precej havajskih izrazov.

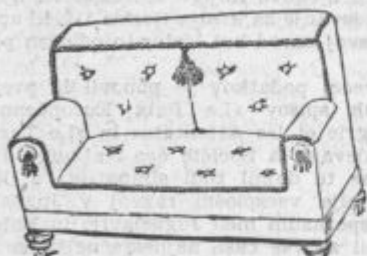
Pri vsem tem pa moramo priznati, da se navkljub počasnemu umiranju te govorice ameriški dijaki in dosejenci še vedno zanimajo za njo. Pred kratkim je pričel zopet izhajati havajski časnik, ustanovljen l. 1834, pozneje ustavljen. Imenuje se Havajski prosvetar (Ke Halaal O Hawaii). Ta tednik se tiska na štirih straneh, poprečno v 2500 izvodih. Urednik Jonah Kumalas je poslanec v postavodajnem zboru in izdelovalec tamkajšnjih glasbil, nazvanih ukulele.

J. M.

ČLOVEK IN DOM

PREVLEKA ZA ZOFE

Ob času selitve vidimo skoro na vsakem selivnem vozu staromodne plišaste zofe z visokim naslonjalom, kakršne so bile v modi pred 30. leti, tedanja spalna zofa ki je bila ponos vsake meščanske gospodinjice. Veliko teh zof je še prav dobro ohranjenih. Plišasta staromodna tapeterija je še kakor

Zofa brez prevleke

nova, kar priča, da služi lastniku še vedno samo za parado, sicer bi se bil moral pliš v tolikih letih že vendarle kolikor voliko oguliti. Vidimo pa na selivnih vozeh tudi prav take zofe, še, izza predvojne dobe in ki prav nič ne skrivajo tega, da so bile ves čas pridno v aktivni službi. Toda kriza je, tapetniško delo je drago, je pa tudi mnogo gospodinj, ki imajo posebno veselje nad tem, če same obnovijo in popravijo kak del pohištva. Staromodne zofe pa ni nobena posebna težava obnoviti s praktično in moderno prevlakno, ki jo osveži in modernizira.

Če so vzneli trdne in je le prevlaka pokvarjena ali nemoderna, potem je delo prav lahko. Moderne tkanine za prevlake so dan-

danes velikorožaste ali progaste. Kretoni vseh mogočih barv in vzorcev nudijo veliko izbero, so trpežni in poceni. Njih gosto, močno, platno podobno tkivo je posebno pripravno za prevlakno divana. Za zofe,

Zofa z moderno prevleko

kakršno vidimo na sliki, zadostuje približno 7 metrov blaga pri 80 cm širine. Spodnja slika nam dovolj nazorno prikazuje, kako mora biti prevlaka ukrojena in sešita. Če so noge pri zofi nemoderne, okroglo stružene, tedaj prišijemo na prevlakno malo naguban nabrek. Še lepše pa je brez nabirka, če damo mizarju narediti preproste, gladke noge, kakršne so sedaj moderne.

Posamezne dele prevlake sešijemo na levi strani, šive zlikamo, nato pa nategnemo prevlakno na zofe. Taka prevlaka je še zato priporočljiva, ker se jo brez truda in muje sname in opere, kadar je umazana in zato posebno praktična, kjer so mali otroci pri hiši.

Oton Ubbedodhe; KAJ BO DANES?

COPYRIGHT BY VASJA PIRO

MOJI VTISI S ŠAHOVSKEGA TURNIRJA V MOSKVI

VASJA PIRO

1. ŠAHOVSKO ŽIVLJENJE V RUSIJI

Mednarodni šahovski turnir v Moskvi je bil za nas inozemske mojstre, ki se udeležujemo turnirjev v najrazličnejših državah, v mnogih ozirih čisto novo, svojevrstno doživetje. Nikjer na svetu ni šah tako priljubljen in razvit, šahovsko življenje na tako visoki stopnji kakor v Rusiji. V tem oziru ima Rusija gotovo že svojo večstoletno tradicijo. Najbrž so Rusi tudi šahovsko igro samo spoznali po drugi poti kakor ostali evropski narodi. Že po izrazih za figure sodeč je prišla k njim direktno iz Perzije in Indije (ferz = dama, slon (!) = lovec, ladja = trdnjava). In o izrednem zanimanju Rusov za šah govore že kronike iz 16. stoletja. Rusi so tudi imeli zadnjih 50 let vedno več svojih zastopnikov na mednarodnih šahovskih turnirjih kakor katerikoli drugi narod.

Pod novim režimom pa je bila pred vsem boljše izvedena organizacija šahovskega življenja v Rusiji. Šah spada sedaj v Rusiji kot posebna panoga duševnega sporta oziroma umetnosti pod komisariat, t. j. ministrstvo za fizično kulturo. Vsa šahovska organizacija je v državnih rokah. Šahovski organizatorji so specialni državni uradniki; in takih je precej veliko število: samo v Moskvi deluje nad 30 poklicnih šahovskih organizatorjev. Šah je uveden v vse šole; vse tovarne, uradi, trgovine, stanovski klub itd. imajo svoje šahovske sekcije. Na teh sekcijah sloni ves organizacijski sistem. Šahovskih klubov v našem smislu sicer v Rusiji, razen za kvalificirane šahiste (mojstre itd.), sploh ni. Vendar ni treba članom sekcij pri tem plačevati nobenih članarin ali drugih prispevkov, ker te sekcije finansira s subvencijami komisariat za fizično kulturo. Ta ima zopet svoje dohodke iz vstopnin pri vseh različnih šahovskih prireditvah itd. Komisariat za fizično kulturo nam je na pr. plačeval tudi honorarje za simultanke, ki smo jih igrali v katerikoli sekciji. In preko njega se je sploh vršila organizacija vseh takih prireditev.

V Rusiji je trenutno 500.000 do 1.000.000 organiziranih šahistov. Statistika je ravno v delu in točne številke niso znane. Vsekako pa je v Rusiji več organiziranih šahistov kakor na vsem svetu skupaj. Kot primer naj samo navedem, da jih zaenkrat v Jugoslaviji ni niti tisoč. Pa tudi po moči so ruski šahisti na višji stopnji kakor drugje. Rusi imajo trenutno samo mojstrov okoli 50 in še nekaj sto igralcev tako zvane »prve kategorije«, ki tudi sami na pr. že

VASJA PIRC

igrajo simultanke in se od časa do časa udeležujejo mojstrskih turnirjev. Vsi organizirani šahisti v Rusiji so po moči razdeljeni v pet kategorij in tako tudi vpisani v šahovske sezname. Lahko napredujejo iz ene kategorije v drugo le, če dosežejo predpisani uspeh na sekcijskih, mestnih, okrožnih itd. turnirjih, ki se vršijo vsako leto točno po programu. Igralci 5. kategorije so začetniki, moč igralcev 2.—4. kategorije bo približno odgovarjala oni boljših zapadno evropskih šahovskih amaterjev. Proti igralcu 2. kategorije mora tudi v resni partiji mojster že včasih paziti, igralci prve kategorije pa imajo za naše pojme že skoro mojstrsko moč. Znani so porazi, ki sta jih proti slednjim doživela v simultankah Capablanca in Flohr.

Vsi ti podatki pa še ne dajo prave slike zanimanja za šah v Rusiji. Kajti dejansko igra šah v Rusiji skoro vsak človek, če pa tega ne, pa vsaj z največjim zanimanjem zasleduje šahovske dogodke. Ko sem na pr. po končanem turnirju potoval iz Rusije domov, mi na ruski obmejni postaji Negoreloje carinik kot šahistu ni preveč strogo pregledal prtljage pač pa me je prijel, zakaj da sem v tej in tej partiji na turnirju dal prehitro remis, ko bi bil vendar lahko s to in to potezo še igral na zmago.

Propagiranje in podpiranje šaha ima v Rusiji tudi svojo posebno tendenco. S pomočjo šaha skušajo prenečevati pred vsem kvartanje. To je v Rusiji pri merodajnih krogih zelo nenaravno, v vseh klubih in javnih lokalih celo prepovedano. Še če

smo na pr. mi inozemci med seboj igrali karte, smo vedno slišali s strani Rusov očitke, ali celo proteste proti temu. Pa tudi šah se sme gojiti samo na resen način. Forsira se turnirska igra, predavanja, brzoturnirji in druge resne prireditve. Šah igrati za denar je prepovedano. Prav tako so prepovedane slepe šahovske partije, češ, da škodujejo zdravju in da nimajo ničesar opraviti s pravo šahovsko umetnostjo.

Kako je kljub temu forsiranju težkih in resnih šahovskih tekem šah v Rusiji priljubljen in organizacija izvedena, smo imeli priložnost spoznati skoro pri vsakem koraku. V neki ogromni tovarni v predmestju Moskve, ki smo si jo ogledali, smo videli v vsakem oddelku tovarne veliko tabelo našega mednarodnega turnirja. Vsak tovarniški oddelek pa je igral v prostem času tudi svoj turnir, turnirske tablele so visele kar med stroji v tovarni. Tovarniška knjižnica ima tudi velik šahovski oddelek, za časa našega turnirja pa so bile vse šahovske knjige do zadnje izposojene. V veliki operi nas je prišel mojstre med odmorom pozdravit skoro ves orkester, skoro vsi godbeniki so bili organizirani šahisti, imajo tudi svoj šahovski klub oziroma sekcijo. Za naš turnir so se zelo zanimali, pa si ga je zaradi pomanjkanja vstopnic mogel vsak od njih povprečno samo po dvakrat ogledati. Ko je drugič skupina udeležencev našega turnirja obiskala znameniti Hudožestveni teater, so jim igralci med odmorom improvizirali zakusko. Tudi oni imajo svoj šahovski klub in pravijo, da prosti čas večinoma prebijejo s šahiranjem. V »Domu učenič«, kjer imajo univerzitetni profesorji in drugi znanstveniki svoj klub, nas je pri akademiji, prirejeni nam na čast, pozdravil predsednik znanstvenega kluba, ki je poudaril, da je obenem tudi predsednik posebne šahovske sekcije tega kluba. In Capablanca je nekega dne igral simultanko proti samim članom vlade in najvišjemu državnemu uradništvu, ki mu je tudi postavilo tako močno moštvo nasproti, da je nekaj partij pošteno izgubil in več remiziral.

Sploh je vladalo za simultanke inozemskih mojstrov v Rusiji izredno zanimanje. Velikemu povpraševanju po mojstrih-igralcih za simultanke včas kar ni bilo mogoče zadostiti. Ob prostih turnirskih dneh se je ponovno zgodilo, da so prišli zastopniki kakšne šahovske sekcije kar nenapovedano, celo med kosilom, po nas, ter nas po prijaznih prošnjah in prigovarjanju kljub vsem ugovorom odvedli k simultanki, kjer so nas igralci že pričakovali. Navdušenje, s katerim smo bili vedno sprejeti, nas je odskočevalo za to, da smo se tako nenadoma znašli pri težkem delu. Lillenthal je igral tudi po dve simultanki na dan, da je mogel ustreči zahtevam navdušenih šahistov. Ko še ni bil z eno produkcijo gotov, ga je že čakal pred hotelom avto, da ga odvede k drugi. Mojstri so imeli pri takih simul-

tankah z ozirom na moč ruskih šahistov seveda vedno dela dovolj, da so dosegli kolikor toliko dober rezultat. Celo otroci, stari do 16 let, ki so se spustili v borbo v posebnih simultankah s Spielmannom, Lillenthalom in Laskerjem, so postavili tako močna moštva, da so prizadejali Lillenthalu devet porazov, Laskerju pa 6 izmed 25 partij, pri 5 remijih. Gledalcev pa je bilo pri vsaki taki naši simultanki najmanj po 500, čeravno so bile navadno dostopne samo članom ene sekcije. Spielmann je imel, ko je igral proti reprezentanci velike moskovske tovarne, celo nad 2000 gledalcev. In ko sem jaz v neki čisto tovarniški naselbini, 40 km od Moskve, igral simultanko, so šahisti tudi napolnili dvorano ambulance, kjer se je produkcija vršila. Vse take simultanke so bile zelo dobro organizirane. Ko sta pred turnirjem Capablanca in Flohr istočasno v Leningradu oziroma v Moskvi igrala s simultanki proti reprezentancama obeh glavnih mest, je bila med »Domoma tiskae v Moskvi in Leningradu, kjer sta se obe produkciji vršili, vzpostavljena celo nepretrgano telefonska zveza. Vsake pol ure so dajali na eno in drugo stran poročila o stanju igre, rezultate pa sproti izvešali na posebni tabli.

D a l j e

ZA BISTRE GLAVE

245

Šest novcev na mizi

Položite šest novcev na mizo tako, da nastaneta dve vrsti po štiri novce!

246

Nemogoč dokaz?

Kako je mogoče dokazati, da je dvajset manj dva in dvajset enako osem in osemdeset?

247

Kateri je hitrejši?

Dva avtomobilska dirkača trenirata za tekmo na 12 km dolgi krožni progi, ki jo predirjata vsak 10 krat. A vozi z enakomerno hitrostjo 180 km na uro, B začne s 120 km in zvišuje od kroga do kroga, brzino enakomerno za 15 km. Kateri izmed obeh bo prej končal vajo?

Rešitev k št. 243

(Nenavadni računi)

Če izrazimo število algebraično z $100a + 10b + c$ in izvedemo iste operacije, dobimo po odpadu števil a, b in c rezultat 1089.

Rešitev k št. 244

(Valjari in hlod)

Pri enem obratu se premakne hlod za obod valjarja naprej, torej za $10 \times 3,14 = 31,4$ cm, a ker se pri tem tudi valjarji pomaknejo na tleh za isti iznos naprej, napravi hlod skupno pot 62,8 cm.

H U M O R

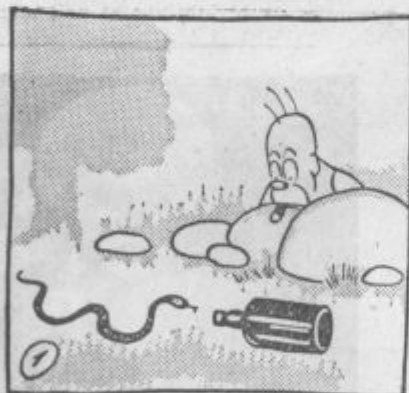

»Snoči sem bila v operi.«
 »Kako ti je bilo všeč?«
 »Imenitno! Ves čas je bila godba kakor
 v kinu!«
 (»Söndagnisse«)

»TISKARSKI SKRAT«

»No, risbo bi pa vendarle bill lahko na-
 ravnost postavili in meni ne bi bilo treba
 zmerom navkreber voziti!«

ADAMSON PRAVOCASNO IZGINE

Križaljka z obratnicami

Crassus

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Navpik: 1. mestece v severni Dalmaciji (v srednjeveški latinščini Nona), 2. hoditi, 3. kradljivec, 4. dva medmeta, 5. na pomoč (začetnice angleškega stavka, ki pomeni doslovno: Rešite naše duše), 6. gospod (turško),

7. srbska dialektična oblika za: mamac, mamina (vaba, vada), 8. zaimek, 9. pozoj, zmaj, 10. kazalni zaimek (srbhrv.), 11. ime rimskega cesarja, 12. drugi 13. jug (kitaško, v krajnih imenih).

Vodoravno: prva in tretja vrsta sta enaki, naprej in nazaj, vsebujeta pa izrek o sremskem selu, ležečem 12 km od Vukovara k jugoiztoku. Srednja vrsta: 1.—3. trvdka klobukov (v latinščini pomeni »tako«), 4.—7. filozofski sestav pri Indih, 8.—13. nedolžna (srb-hrv.).

ENOZLOŽNICE

Crassus

Prva na vzhodu sin je poznan,
druga pa Čehom služi za dan,
tretja je v Alpah topel pihar,
četrti Niponcem denar,
peta pa igra družabna je tam.
Šesto le včasih imam,
sedma še malo let klubuje,
osma kaj lahko suši kljubuje,
deveta je Lopezu Vegi življenje,
deseta pa gre v obolenje.
Enajsta je Britu desetkrat več kakor

[Čehu.

Dvanajsta: skoči greh, če ujet je bil v

[mehu.

Trinajsta: grški bog slavni v dobi

[pračavni.

Ako vse neznanke uganeš,
brez preglavic ostaneš.

REŠITEV UGANKE NA PLOČAH
godala, Kalmar, cizara, Rezija, Dalma-
cija.

REŠITEV SAMOGLASNESKE UGANKE
V ŠT. 21

žaga, žega, žiga, žoga, žuga.

ANEKNOTE

Kraljevo darilo

Komik Dominique je bil nekoč na pojedini pri francoskem kralju Ludviku XIV. Precej brezobzirno se je mož oziral po skledi z jerebicami, kar ni ušlo niti kralju, tako da je nazadnje naročil slugi:

— Ta skleda je za Dominiquea!

— Kako, Veličanstvo, z jerebicami vred, je vprašal Dominique.

— Da, z njimi vred, je odgovoril kralj, ker mu je ugajala komikova prisebnost.

Vsakomur svoje

Italijanski skladatelj Spontini (1774 do 1851) se je ob svečanih priložnostih oblagal z vsemi odlikovanji, ki jih je imel precej. Ko je nekoč — tako okrašen — prišel na generalko za veliko glasbeno prireditvev, je eden izmed starejših glasbenikov omenil precej glasno tovarišu:

— Le poglej, koliko odlikovanj ima Spontini, Mozart pa ni imel nobenega.

Spontini, ki je slišal opazko, se je obrnil in pojasnil:

— Dragi prijatelj, saj Mozartu jih pa tudi ni bilo treba.

Kraljičina skrb

Švedska kraljica Kristina (1626—1689), ki se je morala odreči švedskemu prestolu, je običajno gevorila, da ne ljubi moških zato, ker so moški, temveč zato, ker niso ženske. Ko so jo dvorni krogi nagovarjali, naj se omoži, je čisto odgovarjala:

— Boljše je, če pozovem na prestol plemenitega človeka kot pa povijem kraljeviča kot Nerona ali Avgusta. Tega bi ne prenesla, da bi kdo vladal nad menoj.

IGRA IN PIŠE!

Hollywoodska zvezdnica Mae West, ki je napisala že več filmskih iger s pravim ameriškim uspehom